

ПРОМИСЛОВО-ФІНАНSOVA ГРУПА ЯК СПЕЦИФІЧНА ФОРМА ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет», м. Дніпропетровськ

У статті проаналізовані наявні в економічній науці відмінні концептуальні підходи щодо визначення теоретичних засад такого економічного явища як промислово-фінансова група. Визначені основні причини виникнення, економічна сутність, зміст та класифікація промислово-фінансової групи як форми об'єднання підприємств. Уточнено дефініцію поняття: враховуючи вплив зміни історичних обставин розвитку економічної сфери буття, доцільно було б перейменувати категорію «промислово-фінансова група» на – «галузево-фінансова група». Під галузево-фінансовою групою слід розуміти таку форму об'єднання підприємств, у межах якої здійснюється координація господарської діяльності великих виробничих підприємств та крупних фінансово-кредитних установ щодо реалізації цільових державних економічних програм, направлених на вирішення засадних проблем структурної перебудови та розвитку на інноваційній основі базових галузей народногосподарського комплексу країни.

Ключові слова: промислово-фінансова група, об'єднання підприємств, галузево-фінансова група.

Вступ

Для сучасного етапу розвитку економічної сфери буття суспільства характерно різноманіття організаційних структур здійснення підприємницької діяльності у межах вже існуючих таких родових форм, як підприємство й об'єднання підприємств. Якщо у теорії підприємства методологічні та методичні проблеми визначення суті, змісту та класифікації зазначених структур, до певної міри, розроблені, то для об'єднання підприємств – ще потребують ґрунтовного дослідження. При його проведенні має бути застосований методологічний арсенал історичного, логічного й системного аналізу.

Що стосується визначення історичних причин виникнення, економічної сутності, змісту та класифікації промислово-фінансових груп (ПФГ), то слід зазначити відсутність достатньої узгодженості поглядів між представниками, зокрема вітчизняної, як теоретичної, так і прикладної галузей економічної науки. Недостатня онтологічна чіткість уявлень щодо цього господарського явища до певної міри негативно позначається на формуванні системних нормативно-правових засад регулювання і, як наслідок, на можливостях дієвого та доцільно широкого використання відповідної форми об'єднання підприємств у вітчизняній економіці.

Результати дослідження

У питанні історичних причин виникнення ПФГ можна виділити два підходи:

1) загальнотеоретичний, у межах якого виникнення промислово-фінансових груп пояснюється результатом розвитку процесів концентрації фінансового та промислового капіталів, що призводить до певного протиріччя у формі загострення міжгалузевої конкуренції між їх представниками. За таких обставин доцільність реалізації власного економічного інтересу штовхає корпорації фінансового й нефінансового секторів до інтеграції у формі фінансово-промислових груп. У категорії, що використовується представниками цього підходу практично отожднюють категорії фінансово-промислова група та промислово-фінансова група. Те, що перше місце відводиться фінансовій складовій, пояснюється домінуванням на сучасному етапі розвитку економіки фінансових корпорацій [1,4];

2) прикладний, представники якого пояснюють причини виникнення ПФГ процесами пошуку ефективних форм міжфірмових зв'язків, як новий різновид відносин, що посідає проміжне положення між власне ринковими відносинами та відносинами на внутрішньофірмовому рівні. Такі відносини, які виникають та реалізуються при створенні ПФГ, мають забезпечу-

вати найвищу економічну ефективність господарської діяльності підприємств-учасників за рахунок поєднання переваг концентрації матеріальних й нематеріальних з перевагами децентралізації управління і відповідальності у межах цього виду об'єднання підприємств [2,3].

Основним недоліком обох підходів є загальний характер методології дослідження, що не дає можливості розкрити специфіку промислово-фінансової групи як певного виду об'єднання підприємств.

Одна з основних причин появи в економічній сфері буття промислово-фінансових груп, пов'язана з можливістю використання цієї форми об'єднання підприємств для вирішення певних господарських проблем, що постають на макроекономічному рівні й загострюються перед державою на певному етапі розвитку економіки країни. У свою чергу, така ситуація обумовлена розширенням на початку другої половини ХХ ст. соціально-економічної проблематики, яка може вирішуватися лише за участю держави, та подальшим розвитком системи державного регулювання економіки. У державній економічній політиці відбувається зміна акцентів, зокрема – переорієнтація з короткострокових цілей, пов'язаних з регулюванням сукупного попиту на макроекономічному рівні, на довгострокові стратегічні, котрі потребують регулювання ще й сукупної пропозиції. На перший план висувуються питання інституційних перетворень у національній економіці, а також структурної перебудови й розвитку народногосподарського комплексу країни. При цьому наголос у засобах її реалізації переноситься з адміністративно-економічних на організаційно-координаційні. Бізнес, як асоційована інституція, розглядається у якості одного із важливих дієвих соціальних партнерів щодо регулювання процесів економічного зростання та економічного розвитку країни. Дослідженню цих процесів присвячені роботи представників посткейнсіанського напрямку кейнсіанської школи, одним з лідерів якого був Ф. Перру. До арсеналу засобів державного регулювання економіки додається індикативне планування, у складі методів якого центральне місце посідають цільові національні програми. Об'єктом цих програм стають проблеми структурної перебудови національної економіки щодо її базових галузей та інфраструктурних комплексів загальнодержавного масштабу, які потребують вирішення на інноваційній основі.

До складу організаційних засобів щодо реалізації зазначених програм економістами-науковцями пострадянського простору були запропоновані та включені промислово-фінансові групи, які у якості інструмента державного регу-

лювання можна охарактеризувати як глобальну управлінську інновацію. Її використання базується на координаційному механізмі регулювання підприємницької діяльності підприємств. При цьому держава виступає ініціатором і розробником стратегії вирішення певних народногосподарських проблем у формі цільових програм, а також замовником й ініціатором створення організаційного механізму щодо їх реалізації у формі ПФГ. При цьому вона спирається на економічний інтерес підприємств-учасників, які проявляють бажання увійти до складу промислово-фінансової групи.

Теоретичні концепції обох підходів можна вважати завершеними в плані охоплення онтологічної проблематики. Зокрема, у них розкриті та визначені поняття, цілі, зміст, класифікація та способи створення промислово-фінансових груп.

Що стосується попередньо згаданого загальнотеоретичного підходу, то за своєю логікою дефініція промислово-фінансова група та цілі її створення є загальними і спрощеними, які практично не розкривають економічної сутності цього суб'єкта економічних відносин як специфічного форми об'єднання підприємств. Такий підхід характерний для значної більшості вітчизняних науковців.

Промислово-фінансова група розглядається як організаційна форма об'єднання великих промислових фірм із банківськими структурами, в якій кожний член-учасник самостійно вирішує власні завдання, а координаційну діяльність може здійснювати банк або промислове підприємство. У наведеному визначенні поняття ПФГ можна виділити чотири основні змістовні риси:

- 1) міжгалузєва – це інтегрована структура промислових і фінансових корпорацій;
- 2) розміри підприємств-учасників об'єднання – великі підприємства;
- 3) ступінь економічної свободи – самостійні у прийнятті господарських рішень;
- 4) головний, а отже координуючим елементом системи виступає промислове підприємство або комерційний банк.

Виокремлені риси, що мають розкривати зміст промислово-фінансової групи як своєрідного конкретного економічного явища, також не дають можливості чітко ідентифікувати ПФГ як специфічний вид об'єднання підприємств. Доволі суперечливим щодо суті й змісту господарського явища промислово-фінансова група є запропонований спосіб її утворення – система участі у капіталі. Відомо, що цей спосіб притаманний утворенню холдингових систем. На сам кінець, з урахуванням критики вищезазначених положень, слід вважати формальною та

комплікативною, а відповідно такою, що не адекватна визначеній суті та змісту, класифікацію ПФГ. Представники загальнотеоретичного напрямку запропонували класифікую фінансово-промислових груп за наступними критеріями:

- 1) за типом головного підприємства:
 - фінансово-промислова група;
 - промислово-фінансова група;
- 2) за способом утворення:
 - класичний холдинг;
 - перехресний холдинг.

Теоретична концепція представників альтернативного підходу відрізняється по багатьох позиціях.

Зокрема, одна з засадних відмінностей стосується визначення економічної сутності промислово-фінансових груп як певного виду об'єднання підприємств. Серед змістовних рис цього явища виділяють те, що взаємодія між підприємства-членами об'єднання здійснюється через певний механізм координації їх діяльності, а також договірний характер утворення ПФГ.

Крім того, чітко окреслені та конкретизовані цілі, для яких створюються промислово-фінансові групи, – реалізація інвестиційно-інноваційних програм, метою яких є підвищення конкурентоспроможності членів ПФГ. При цьому допускається, що промислово-фінансова група може створюватися як за ініціативою підприємств для вирішення приватних, так і держави щодо вирішення завдань загальнодержавного рівня.

Що стосується класифікації промислово-фінансових груп, то вона, до певної міри, є модифікацією відповідної системи опонентів. Спільним є положення про те, що ПФГ утворюється на основі холдингового зв'язку між підприємствами-членами. Але якщо представники загальнотеоретичного підходу наголошували на збереженні у кожного члена групи економічної свободи, то представники прикладного підходу роблять акцент на збереженні за підприємствами статусу юридичної особи.

Класифікація представників альтернативного підходу також має два види.

Перший вид за своєю методологією занадто складним і у той же час комплікативним. Ця класифікація спирається одночасно на кілька класифікаційних ознак:

- залежно від функцій холдингової компанії;
- фінансово-економічного зв'язку між членами холдингу;
- рівня взаємовпливу на господарську діяльність членів холдингу;
- за структурою пакету акцій корпоративних підприємств.

На підставі цих критеріїв виділяють три види холдингових систем як певні види ПФГ:

Перший тип, особливість якого полягає у тому, що учасники цього виду промислово-фінансової групи створюють нову акціонерну компанію. Завданням цієї компанії є управління інвестиційно-інноваційною діяльністю підприємств засновників, тобто членів ПФГ. Цей тип промислово-фінансової групи, скоріше можна назвати модифікованою формою перехресного холдингу, а за відповідними критеріями класифікації холдингу охарактеризувати як чистий, інтегрований, інвестиційний.

Другий тип, особливість якого полягає у тому, що головне підприємство за галузевою ознакою належить до промислових, а також має статус холдингової компанії стосовно інших членів групи, що, у свою чергу, отримують статус корпоративних. Цей тип промислово-фінансової групи, скоріше можна назвати класичним холдингом і охарактеризувати як змішаний, інтегрований, портфельний.

Третій тип, який відрізняється від попереднього, тим що головною компанією визначається комерційний банк. Цей тип промислово-фінансової групи, скоріше також можна назвати класичним холдингом і охарактеризувати як змішаний, конгломеративний, портфельно-інвестиційний.

Друга класифікація передбачає групування промислово-фінансових груп за критерієм «засад управління ПФГ». Зокрема виділяють два типи:

- «конгломеративний»;
- «з виробничим кооперуванням й підпорядкуванням головному підприємству».

Система управління промислово-фінансовою групою, що пропонується представниками обох підходів, ідентична системі управління холдингом у нормативному його розумінні. Вищими органами управління визначаються збори акціонерів холдингової компанії, якими є юридичні особи – підприємства, а також рада директорів, що складається з топ-менеджерів учасників ПФГ. У тих випадках, коли держава виступає ініціатором створення певних промислово-фінансових груп, вона приймає участь у роботі в зазначених керівних органах через уповноважених представників зацікавлених установ органів виконавчої влади у складі зазначених керівних органів ПФГ.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що і у межах другого підходу також чітко не окреслені особливості промислово-фінансової групи як специфічної форми об'єднання підприємств. Практично ПФГ ідентифікується лише як своєрідна за специфікою господарських цілей окрема форма холдингу. По-

суті, досліджується одна з сучасних складних форм інтегрованого підприємства як певного організаційного типу підприємництва.

Засадні відмінності промислово-фінансової групи від інших форм об'єднання підприємств, на нашу думку, полягають, окрім причин їх виникнення, ще й у: їх специфічному статусі; цілях; наявності певного господарського механізму сприяння з боку держави їх утворенню й функціонуванню.

Особливий статус ПФГ обумовлений причинами виникнення цієї форми об'єднання підприємств і полягає у набутті підприємствами членами цієї групи положення специфічної монополії. З однієї сторони, ця монополія є адміністративною за способом її утворення, виходячи з того, що держава виступає ініціатором її створення та правовими засобами закріплює цей статус. З іншої – економічною, тому що господарська діяльність зазначеної групи підприємств, виходячи з причин її створення, передбачає підприємницький характер. У той же час до підприємств членів групи не можуть бути застосовані засоби антимонопольного регулювання, бо економічна монополія не становить загрози конкуренції на галузевому ринку. Статус ПФГ дозволяє державі на законних підставах направляти певну частину акумульованих державою фінансових ресурсів, а також застосовувати певні адміністративно-правові важелі для сприяння функціонуванню відповідної структури. Крім того, зменшує ризики взаємодії між партнерами, а отже забезпечує дієвість укладеного договору між учасниками ПФГ.

Ця форма об'єднання підприємств специфічна у плані поєднання державних інтересів і цілей з інтересами та цілями приватного бізнесу.

Зацікавленість держави полягає у вирішенні пріоритетних стратегічних цілей процесів економічного зростання та економічного розвитку народно-господарського комплексу країни з використанням відповідного засобу реалізації структурної державної економічної політики – цільових програм, організаційно-економічним механізмом реалізації яких є промислово-фінансові групи.

Зацікавленість членів ПФГ полягає у реалізації за підтримки держави стратегічних цілей набуття нових конкурентних переваг для подальшого забезпечення їх підприємницької діяльності через отримання можливості впровадження технічних та управлінських інновацій.

Що стосується господарського механізму сприяння з боку держави утворенню й функціонуванню промислово-фінансових груп, то він або не передбачається чи не прописаний взагалі (перший підхід), або визначений нечітко і формально, тобто як лише констатація його необх-

ідності (другий підхід).

В рамках прикладного підходу, по-перше, мова йде про визначення формального статусу ПФГ з боку держави, що по-суті дає лише можливість легалізувати їх як монопольні структури, а отже уникнути санкцій з боку органів державної виконавчої влади, що опікуються питаннями захисту економічної конкуренції. По-друге, – про участь представників відповідних державних установ в органах у правління промислово-фінансових груп.

У той же час з урахуванням статусу та цілей, що мають вирішувати ПФГ, держава може і повинна використовувати хоча б частину арсеналу засобів державного регулювання економіки, зокрема фіскального, фінансово-кредитного та адміністративно-правового характеру, передбачених для реалізації цільових довгострокових державних соціально-економічних програм.

Висновки

Результати теоретичного аналізу дають підстави щодо доцільності уточнення дефініції промислово-фінансова група. Враховуючи вплив зміни історичних обставин розвитку економічної сфери буття, потребує і зміна назви самої категорії промислово-фінансова група. Якщо на початку другої половини ХХ ст. у більшості економічно розвинутих країн світу, тобто в умовах індустріальної цивілізації, базовою галуззю народногосподарських комплексів була промисловість, в першу чергу група підгалузей важкої промисловості, то наприкінці минулого століття й початку ХХІ ст., уже в умовах постіндустріальної цивілізації, ситуація змінилась кардинально. У якості полюсів або зон економічного зростання можуть виступати будь-які галузі економіки країни залежно від складових її економічного потенціалу. Тому б доцільно було б перейменувати категорію «промислово-фінансова група» на – «галузево-фінансова група».

Під галузево-фінансовою групою слід розуміти таку форму об'єднання підприємств, у межах якої здійснюється координація господарської діяльності великих виробничих підприємств та крупних фінансово-кредитних установ щодо реалізації цільових державних економічних програм, направлених на вирішення засадних проблем структурної перебудови та розвитку на інноваційній основі базових галузей народногосподарського комплексу країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Економічна теорія: Політекономія: підручник* / Базилевич В.Д., Попов В.М., Найдич Н.М. та інш.; за ред. В.Д. Базилевича. – 2-е вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2003. – 581 с.

2. Череп А.В., Погота Г.Д., Брутян К.С.. Діяльність підприємств промислово-фінансових груп харчової промисловості в ринкових умовах господарювання: монографія. – К.: Кондор, 2009. – 304 с.

3. Гиль О.О., Гришина Л.О., Карась П.М. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: навчальний посібник. – Львів: Вид. «Новий світ-2000», 2009. – 248 с.

4. Мильнер Б.З. Теория организации: учебник. – 6-е изд. перер. и доп. – М.: ИНФРА – М, 2008. – 797 с.

Надійшла до редакції 07.02.2014
Рецензент: д.е.н., проф. В.В. Комірна

ПРОМЫШЛЕННО-ФИНАНСОВАЯ ГРУППА КАК СПЕЦИФИЧЕСКАЯ ФОРМА ОБЪЕДИНЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

Паршина Е.А., Братута А.Г.

В статье проанализированы имеющиеся в экономической науке отличительные концептуальные подходы к определению теоретических основ такого экономического явления как промышленно-финансовая группа. Определены основные причины возникновения, экономическая сущность, содержание и классификация промышленно-финансовой группы как формы объединения предприятий. Уточнено определение понятия: учитывая влияние изменения исторических обстоятельств развития экономической сферы бытия, целесообразно было бы переименовать категорию «Промышленно-финансовая группа» на - «отраслевых финансовая группа». Под отраслевой финансовой группой следует понимать такую форму объединения предприятий, в рамках которой осуществляется координация хозяйственной деятельности крупных производственных предприятий и крупных финансово-кредитных учреждений по реализации целевых государственных экономических программ, направленных на решение основополагающих проблем структурной перестройки и развития на инновационной основе базовых отраслей народнохозяйственного комплекса страны.

Ключевые слова: промышленно-финансовая группа, объединение предприятий, отраслевая финансовая группа.

INDUSTRIAL- FINANCIAL GROUP AS THE SPECIFIC FORM OF THE ASSOCIATION OF THE ENTERPRISES

Parshina E.A., A.G. Bratuta A.G.

In the article analyzed existing in economics excellent conceptual approaches to determine the theoretical foundations of the economic phenomena as industrial and financial group. Determined based on the causes, economic nature, content and classification of industrial and financial group as a form of business combination. Specifies the definition of the concept, including the effects of changing historical circumstances of economic spheres of life, it would be to rename the category of «industrial and financial group» to - «industry-financial group». Under the industry-financial group should understand this form of business combination, within which the coordination of economic activities of large industrial enterprises and large financial institutions to implement targeted state economic programs aimed at solving problems ambush restructuring and development on the basis of innovative basic branches of the national economy.

Keywords: industrial-financial group, association of enterprises, branch financial group.